

РОЗДІЛ 4. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

ФОРМУВАННЯ УСВІДМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА СЕРЕД МОЛОДІ
ЯК СОЦІАЛЬНО ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМАFORMATION OF CONSCIOUS PARENTHOOD AMONG YOUTH AS
A SOCIAL-EDUCATIONAL PROBLEM

У статті зазначається, що зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, вимагають трансформації та переоцінки традиційних поглядів на сім'ю та гендерні ролі подружжя.

Проведено теоретичний аналіз феномену усвідомленого батьківства серед студентської молоді та визначення критеріїв його моніторингу.

У статті розкрито поняття батьківства в різних наукових аспектах, здійснено ґрунтовний аналіз феномену «свідомого батьківства» та формування усвідомленого батьківства у молоді. Проаналізовано вплив батьківсько-дитячих стосунків на розвиток особистості та можливість відтворення цього досвіду при створенні нової сім'ї. Зазначається, що батьки виконують вирішальну роль у формуванні ціннісних орієнтацій дитини. У процесі активної взаємодії батьків і дітей відбувається передача досвіду і формування ціннісно-сміслової сфери. При цьому, погляди, переконання, приклади поведінки батька чи матері стають основними, при формуванні в дитини ціннісних орієнтацій, які вона свідомо чи несвідомо перенесе в свою сім'ю.

Розглянуто п'ять форм батьківства, а також охарактеризовано фактори, що впливають на формування усвідомленого батьківства у молоді. На основі ретроспективного аналізу окреслено складові відповідального та усвідомленого батьківства молоді.

На основі проведеного аналізу ми проаналізували фактори, які впливають на формування батьківства. Ми визначили, що на особистість впливають наступні фактори – макрофактори, мезофактори, мікрофактори, їх зміст і складові розкрито у статті.

На основі аналізу досліджень науковців-практиків сформульовано «психологічні умови формування батьківської компетентності у молодого подружжя», у статті узагальнено вимоги до таких умов.

У статті розкривається актуальність одного з найбільш складних і малодосліджених напрямів сучасної науки – свідомого батьківства, в якому молодь є основним людським ресурсом для відтворення, збереження та покращення кількісних і якісних показників населення України, залишаючись при цьому основним людським ресурсом. основне джерело виховання і формування особистості.

Сформульовано перспективи подальших досліджень проблеми формування усвідомленого батьківства у молодих людей.

Ключові слова: батьківство, усвідомлене батьківство, відповідальне батьківство,

формування усвідомленого батьківства у молоді, гендерні ролі батьків.

The article notes that changes taking place in modern society require transformation and reassessment of traditional views on the family and gender roles of spouses.

A theoretical analysis of the phenomenon of conscious parenthood among student youth and definition of criteria for its monitoring was carried out. The article reveals the concept of parenthood in various scientific aspects, carries out a thorough analysis of the phenomenon of "conscious parenthood" and the formation of conscious parenthood among young people. The impact of parent-child relationships on personality development and the possibility of reproducing this experience when creating a new family are analyzed. It is noted that parents play a decisive role in the formation of a child's value orientation. In the process of active interaction between parents and children, there is a transfer of experience and the formation of a value-meaning sphere. At the same time, the views, convictions, examples of the behavior of the father or mother become the main ones in the formation of value orientations in the child, which he will consciously or unconsciously transfer to his family.

Five forms of parenthood are considered, and the factors affecting the formation of conscious parenthood among young people are characterized. Based on a retrospective analysis, the components of responsible and conscious parenting of young people are outlined.

On the basis of the conducted analysis, we analyzed the factors that influence the formation of parenthood. We determined that personality is influenced by the following factors – macro factors, meso factors, micro factors, their content and components are disclosed in the article.

On the basis of the analysis of the studies of scientists and practitioners, the "psychological conditions for the formation of parental competence in a young couple" are formulated, the article summarizes the requirements for such conditions.

The article reveals the relevance of one of the most complex and understudied directions of modern science – conscious parenthood, in which youth are the main human resource for reproduction, preservation and improvement of the quantitative and qualitative indicators of the population of Ukraine, while remaining the main human resource. the main source of education and personality formation.

Prospects for further research into the problem of the formation of conscious parenthood among young people are formulated.

Key words: parenthood, conscious parenthood, responsible parenthood, formation of conscious parenthood in youth, gender roles of parents.

УДК 378:[304.37.09]:614.46(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/63.2.27>

Андрєва М.О.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Гладун Т.О.,
канд. пед. наук,
викладач кафедри соціальної роботи
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Печериця Н.М.,
канд. пед. наук,
викладач кафедри соціальної роботи
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Зміни, що відбуваються у сучасному суспільстві, вимагають трансформації та переоцінки традиційних поглядів на сім'ю, та гендерних ролей яке виконує подружжя. Анахронізми поглядів радянського союзу на сім'ю сформували стійкі стереотипи, згідно яких основну роль виховання та відповідальності за дітей суспільство покладала на жінок. Сьогодні зазначені стереотипи ще існують, але не задовольняють суспільство, а лише поглиблюють кризу сім'ї: зростає кількість розлучень, як наслідок виховання дитини, одних із самотніх батьків, поява чайлд-фрі молодих родин, збільшення кількості абортів серед молоді усе це призводить до зниження народжуваності в країні. Вище зазначені проблеми зумовлюють посилення наукових розвідок до проблем сімейного виховання, але особливої уваги потребує саме формування коректних підходів до батьківства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що зазначену проблематику науковці розкривали в педагогічному, психологічному, філософському, соціально-педагогічному аспекті.

У працях європейських дослідників, зокрема Р. Берндта, К. Веджвуд, У. Ворнер М. Мід, Л. Демоз та інших висвітлюється розвиток та становлення сім'ї та генеза поняття батьківство. В публікаціях С. Акутиної, Р. Овчарової, Н. Островської, А. Петручек, О. Рассказової, Г. Ржевського, О. Смально, І. Томаржевської, І. Трубавіної, Л. Яценко. Представлені різноманітні класифікації батьківства, та визначаються ознаки усвідомленого батьківства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На основі аналізу літературних джерел можемо стверджувати, що проблема становлення відповідального батьківства є досить дослідженою, однак формування відповідального батьківства серед молоді вивчено недостатньо, на окрему увагу заслуговують питання формування у молодих поколінь «батьківської свідомості», відповідальне ставлення до життя і здоров'я майбутніх дітей, визначення структури та завдань усвідомленого батьківства, та визначення чинників що впливають на розвиток готовності молодих людей до батьківства.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в теоретичному аналізі феномена відповідального батьківства серед студентської молоді та визначенні критеріїв для його перевірки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наше дослідження ми розпочали уточнення змісту поняття «відповідальне батьківство», також ми звернули нашу увагу на специфіку, усе це допомогло оцінити якісні і кількісні зміни зазначеної проблематики. Наша наукова розвідка бере свій початок з аналізу терміну «батьківство», який має

різноманітні визначення в літературі, зокрема науковій та довідковій.

В короткому словнику термінів, батьківство характеризується, як процес забезпечення батьками (рідними чи прийомними стосовно дитини) необхідних умов для повноцінного розвитку, виховання та навчання дітей. Основними характеристиками батьківства є батьківська позиція та стиль виховання [8]. Дане визначення як найкраще розширює розуміння батьківства, наголошуючи, що воно може бути як біологічним, так і прийомним.

Л. Буніна стверджує, що батьківство містить сукупність батьківських якостей і почуттів, знань, умінь, навичок, які передаються дітям [2].

На думку Р. Хавула, батьківство – це соціально-психологічний феномен, що охоплює сукупність знань, уявлень та переконань людини стосовно самої себе в батьківській ролі, які реалізуються в усіх виявах поведінкової складової батьківства [6].

Ми будемо розуміти батьківство, в широкому сенсі, тобто – це ті особи, які наділені юридичними та моральними правами, й обов'язками щодо забезпечення дитини матеріально, а також організації освіти й виховання дитини [3].

В цілому слід зазначити, що не має єдиного поняття «батьківство» в науковій літературі, не дивлячись на активне використання цього терміну.

Однак під час аналізу наукової літератури простежується спільна думка науковців про те, батьки виконують вирішальну роль у формуванні ціннісних орієнтацій дитини. У процесі активної взаємодії батьків і дітей відбувається передача досвіду і формування ціннісно-сміслової сфери. При цьому, погляди, переконання, приклади поведінки батька чи матері стають основними, при формуванні в дитини ціннісних орієнтацій, які вона свідомо чи несвідомо перенесе в свою сім'ю.

Разом з тим слід підкреслити ще З. Фрейд, К. Хорні зазначали в своїх працях, що від раннього досвіду взаємодії батьків з дітьми залежить вид і ступінь психічної травматизації дитини [2].

Варто зазначити, що спираючись на теорію Е. Еріксона, можна стверджувати, що психосоціальні вікові кризи повністю залежать від стилю родинного виховання та специфіки батьківської поведінки у стосунках з дитиною [6]. За твердженням К. Роджерса формування структури «Я» дитини (позитивного або негативного образу «Я») так само залежить від стосунків із батьками, ці твердження є фундаментом розвитку гуманістичної психології ХХ–ХХІ століть [2].

В своєму науковому доробку О. Біда, І. Орос, А. Чичук погоджуються, із висновками С. Красіна, який виділяє п'ять форм батьківства [1, 4]: *інстинктивне* (народження дитини відбулося виключно через статеве бажання або через невміння небажання користуватися контрацептивами, що призводить до ситуативного маніпулятивного

виховання дитини, що підвищує тривожність дитини і батьків, формування у дитини почуття провини за народження та обов'язок відплатити батькам); *девіантне* (характеризується не знанням і не цікавістю вікових, психологічних та соціальних потреб дитини, не усвідомлення і як наслідок ігнорування потреб дитини, і невиконання своїх батьківських зобов'язань, імпульсивність, психологічна нестабільність одного, або двох з батьків, що призводить до психологічного травмування дитини); *делінквентне* (повне ігнорування потреб дитини, різні форми насильства, та ставлення до дитини як до власності без врахування її потреб та особистості); *відповідальне* (усвідомлене та відповідальне ставлення батьків до фізичного та психологічного здоров'я дітей, формування у дитини адекватних самооцінки та самовідчуття, та поважливе ставлення честі й гідності своєї та оточуючих, розуміння цінності виховання та освіти своїх дітей); *усвідомлене* (глибоке усвідомлення змісту та структури своїх батьківських обов'язків, та повна готовність до адекватної та ефективної взаємодії з дитиною).

Дослідники наголошують, усвідомлене батьківство є найкращою та найефективнішою формою батьківства. З одного боку, це лише звичайна взаємодія батьків та дітей, але воно фундаментально базується на проявах свідомого виконання своїх обов'язків, розуміння власних мотивів та вчинків. Усвідомлені батьки мають сприймати кожного члена своєї сім'ї як найвищу цінність. З іншого боку, усвідомлене батьківство це також і інноваційна система, що включає в себе знання, ціннісні орієнтації, установки та якості, які й формують свій унікальний стиль сімейного виховання [1].

Слід відзначити, що також не існує єдиної думки вчених щодо факторів, які впливають на формування батьківства. Проаналізувавши матеріали різних наукових досліджень, під факторами, що впливають на формування батьківства, будемо розуміти (умови) причини, що визначає характер і форми батьківства. Ми визначили, що на особистість впливають наступні фактори: макрофактори – вплив на рівні суспільства, держави (нормативно-правові акти, кліматичні умови, соціально-економічний рівень країни); мезофактори – вплив на рівні етносу, міста і типу поселення, ЗМІ (побудування відносин з дітьми на основі віросповідань, або культурної приналежності, місцеві стереотипи щодо родинних відносин і виховання дітей); мікрофактори – рівні власної сім'ї, найближчого оточення та рівні конкретної особистості (передача досвіду від покоління до покоління, сімейні традиції та цінності, фізичне та психічне здоров'я членів сім'ї, шкідливі звички членів сім'ї, залежність та співзалежність в сім'ї).

Тож основні компоненти відповідального батьківства, на думку О. Біди [1] можна виділити такі:

ціннісні орієнтації батьків; сподівання батьків; ставлення до дитини; почуття; позиції; відповідальність і стиль сімейного виховання. Це створює систему критеріїв, серед яких можна виділити: когнітивний (знання про себе і свою дитину, усвідомлення себе як батька\матері, розуміння власних батьківських функцій); емоційний (система власних відчуттів та емоцій по відношенню до дитини, а тако ж емоцій стосовна партнера (біологічного батька\матері-дитини); поведінковий (наявність навичок практично реалізувати виховну та опікувальну функцію, забезпечення навчання й виховання дитини).

О. Нагула в своєму дослідженні «психологічні умови формування батьківської компетентності у молодого подружжя», сформулювала вимоги до таких психологічних умов, які сприятимуть формуванню батьківської компетентності у молодих людей [5]: батьківська освіта як система формування позитивного образу батьківства; зацікавленість самих батьків бути компетентними; зацікавленість батьків у постійному саморозвитку та вдосконалювання свого пізнання самого себе, свого партнера й своєї дитини, формування у себе саморефлексії.

Завдяки цьому у молодих людей формується власна батьківська позиція, відбувається розвиток навичок ефективної взаємодії соціально перцептивні та комунікативні уміння.

Для нашого дослідження особливу цікавість представляють узагальнені результати теоретичних та експериментальних досліджень, Р. Хавула [6]. До структури психологічної готовності юнаків до батьківства науковиць включив такі компоненти: когнітивний компонент, емоційний компонент, контактний компонент.

В своїй дисертації С. Красін [4] визначив такі складники усвідомленого батьківства: мотиваційно-потребнісний, когнітивно-діяльнісний, емоційно-ціннісний, особистісно-рефлексивний.

На основі аналізу ретроспективного аналізу та проведеного експерименту, ми виділяємо наступні компоненти: мотиваційний (бажання бути відповідальним батьком\матір'ю); емоційно-ціннісний (ціннісне ставлення до батьківства; бажання взаємодіяти зі своєю дитиною та розуміти її); когнітивно-діяльнісний (розуміння того що таке батьківство, цілі й завдання які постають перед батьками у різному віці, сформованість потрібних батькам умінь).

Висновок. Розкрита актуальність однієї з найбільш складних і мало розроблених областей сучасної науки – усвідомлене батьківство при якій студентська молодь є міцним та важливим фундаментом відбудови України, та збереження, покращення та відновлення кількісного та якісного показника населення України.

Нами виокремлено соціально необхідні батьківські якості (увага о дитини, відповідальність за

дитину, доброта по відношенню до неї, порядність у всьому, спостережливість в оточуючому суспільстві, емпатійність та любов до дітей, толерантність до всіх тощо). Розглянуто п'ять форм батьківства.

Перспективи в цьому напрямку. Подальшого розгляду потребує розробка системи соціального захисту та підтримки молодшої сім'ї та формування у молодих людей батьківської компетентності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Біда О., Орос І., Чичиук А. Формування усвідомленого батьківства молоді. «Наукові записки. Серія: Педагогічні науки». 2022. Вип. 203. С. 8–11.
2. Буніна Л. М. Формування у молодих сімей навичок усвідомленого батьківства засобами соціально-педагогічної підтримки в Північній Ірландії : автореф. дис. ... канд. пед. наук 13.00.01. Луганськ, 2005. 20 с.
3. Поставий В. Педагогічний словник для молодих батьків. К. : ДЦССМ, 2002. 348 с.
4. Крсін С. Усвідомлене батьківство: сутність, ознаки, структура та зміст. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2017. Вип. 55. С. 215–221.
5. Нагула О. Батьківська компетентність як чинник психічного розвитку дитини. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. Вип. 5. С. 1–9. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/19667016.pdf>
6. Хавула Р. М. Особливості психологічної готовності юнаків до батьківства : дис. ... канд. психологічних наук : 19.00.07. Київ, 2014. 240 с.
7. Ericson E. *Childhood and Society*. London : Vintage books, 1995. 397 p.
8. Stud Files: Короткий словник термінів URL: <https://studfile.net/preview/2283062/> (дата звернення 18.09.2023).